

*"Varhelst i vårt Skåneland än du går,
om anners de hävdernes röst förstår,
det gives ej, skåning, en grav eller grop,
varur du icke hör blodets rop.*

*Det gives ingen å, icke sjö eller damm
där ej någon dödad i vattnet sam,
än i dag man visar dig träd och skog,
där förr mången göing i hängrepet dog.*

*Varhelst kring bygden din kosa du tar,
de "spetsades" skuggor omkring dig du
har,
och alla mötte de döden käckt,
för att slippa slitas från stam och släkt.*

*Tänk, om dig lyster: "De handlat på tok,
som dött för danskarnas usla ok".
Gå sen och staty åt Carl Gustaf res
och skrik på Stenbocksfesten dig hes".*

A Z Collin, prästson från Glimåkra död 1886.

DET STORA ALLMOGEUPPBÅDET

Bondeuppbåd och friskyttar i frihetskampen. Sveket mot Karlshamns garnision. Uppbådssocknarna på knä inför den svenska överheten.

Efter Kristianopels fall gick Gyllenstjernas häravdelning västerut i Blekinge. Karlshamns skans var nästa mål. Vid Ronneby blev det tillfälligt stopp den 20 februari. Här stod Nicolaus Hermansens friskyttekompani, understött av bondeuppbåd. Med vapen i hand och med livet som insats försökte man stoppa Gyllenstjernas vidare framfart. Försöket misslyckades främst på grund av böndernas rädsla för reguljära trupper. Under striden visade dock Hermansen sådan personlig tapperhet, att blekingarna i ett senare skede lovade gå man ur huse för att ställa sig under hans befäl.

Några data om denne förtigne fosterlandskämpe förtäljer, att han var en bland många frihetsälskande skåningar, som själv uppsatte och organiserade ett kompani friskyttar i danske kungens tjänst. I november 1676 antogs han genom kunglig fullmakt till kapten vid Sten Brahes dragonregemente. Han deltog i slaget vid Lund den 5 december 1676 där han tillfångatogs av svenskarna. Han utväxlades i januari 1677, enbart omkring en månad före träffningen vid Ronneby. Den 2 april 1677 erhöll han kunglig fullmakt att värva en skvadron dragoner, samtidigt utnämndes han till major vid den danska armén. Vilken

Blekinge- eller Skånesocken hugfäster i vår tid Nicolaus Hermansens minne? Sannolikt inte någon eftersom hans och andras minnen har förtigits. Enbart ockupationsmaktens företrädare uppvisas i sten på våra gator och torg!

Efter maktspelet vid Ronneby avancerade Gyllenstjerna mot Karlshamn, där skansen belägrades i början av mars 1677. Denna var danskarnas sista fäste i Blekinge och likaså den sista stödjepunkten för friskyttarna i de trakterna. Kommendanten i Kristianstad, danske generalen Merheim, sände genast 200 dragoner och ryttare till skansens undsättning. I styrkan ingick Sten Brahes dragoner, som förstärktes med Hermansens friskyttar och bönder från västra Blekinge och östra Skåne. Det var allt som i manskapsväg kunde åstadkommas i den hotande situationen. Man kan säga, att det i viss mån vittnar om bristande förutseende från kung Christians sida. Det borde inte ha varit omöjligt för den danska statsledningen att förstärka sina utsatta garnisoner österut.

De borde också med lätthet ha kunnat nå sina respektive stationeringsorter. Men på sitt sätt var den uppkomna situationen betecknande för hela kriget, vilket under en mer effektiv och engagerande ledning med lätthet borde ha avgjorts redan vid den här tiden - trots det halva nederlaget vid Lund.

Vid Mörrums bro förenade sig den danska styrkan med Nicolaus Hermansens friskyttekompani, som då förstärktes med beväpnade bönder från Näsums, Jämshögs och Gammalstorps socknar. Detta bondeuppbåd, Skånelands sista stora uppbåd mot de nordliga fienderna, torde ha uppgått till omkring 600-700 man. Åtminstone delar av uppbådet torde även tidigare ha följt Hermansen.

Sedan den dansk-skånska styrkan utspanat svenskarnas ställningar gick man till gemensamt anfall natten till den 8 mars. Vad man inte visste på den dansk-skånska sidan var att svenskarna fått förstärkning i form av ett uppbåd småländska bönder. Dessutom syntes det som om förrädare röjt den dansk-skånska planeringen. Överfallet slutade därför i ett misslyckande. Åtskilliga frihetskämpar i bondeskarorna torde här ha fått släppa till livet. Det inträffade var dock ett bevis på utomordentligt mod och kurage från våra landsmän och anförvanter från Näsrum, Jämshög och Gammalstorp. Man gick till och med så långt att man var beredd att offra livet för sin frihet i stället för att leva ett liv under stövelhälen, eller med några bevingade ord: "Det är bättre att dö stående än att leva på knä", (La Passionaria).

Den 9 mars föll Karlshamns skans i svenskarnas händer. Kommendanten, kapten Hans Ernst Krumsee, kapitulerade på liknande villkor som förekom i Kristianopel. Besättningen utlovades fritt avtåg till Helsingör via Helsingborg. Om Krumsee, vid den tidpunkten fått reda på vad Kristianopels besättning utsatts för till följd av svenskarnas svek, skulle han nog ha föredragit att kämpa till det bittra slutet. När väl besättningen var ute ur skansen började det på förut känt manér. Svenskarna hittade på allehanda förevändningar för att slippa sina åtaganden till följd av avtalet. Besättningen fick till slut samma öde, som drabbat besättningarna i Helsingborg och Kristianopel, - den tvingades att under bevakning marschera till norska gränsen! För omväxlings skull gjorde svenskarna marschvägen lite längre den här gången genom att man gick till norska gränsen i Jämtland! Således genom hela det svenska riket till det gamla norska landskapet

Jämtland. Till en början under stränga vinterförhållanden, - på gränsen till hunger genom ett fientligt land under fientlig bevakning.

Efter svåra umbäranden nådde resterna av garnisonen Trondheim i juni månad. Kapten Krumsee var fortfarande i livet och med honom, av den ursprungliga styrkan om cirka 150 man, fyra löjtnanter, en fänrik, två styckjunkare, sju underofficerare, fyra artillerisoldater och trettiosju meniga soldater. Resten hade omkommit under vägen. Allt detta enorma lidande för enskilda människor för att Gyllenstjerna inte fick de två små krigsfartyg, som fanns i Karlshamns hamn vid kapitulationen. Precis samma orsak begagnade sig svenskarna av i Kristianopel, trots att fartygsbefälhavarna inte stod under kommandanternas befäl. Exempelen vittnar om svensk maktfullkomlighet, ord eller avtal var av ringa eller ingen betydelse i de besegrade länderna.

I samband med dessa händelser tvingades invånarna i Medelsta och Bräkne härader samt i Ronneby, att underteckna edsbrev till svenske kungen med liknande innehåll som Östra härad fått underteckna några veckor innan.

Turen var därefter kommen till de upproriska socknarna Näsrum, Jämshög och Gammelstorp. Tre socknar som på grund av dåliga eller obefintliga vägförhållanden i århundraden levat utan större inblandningar i sina affärer. Hävderna förtäljer, att förbindelsen norrut från Sölvesborg gick på den östra sidan av Ryssberget, den västra var nämligen så oländig att man knappt kunde rida den vägen. Vid en förberedelse till en kartläggning av de skånska provinserna 1589 noterades nmsålunda: "Fra Syllesborg 3 eller 4 mile er mand i Suerig ad Gamelstrup och Gernsø och der fra ind i landet 1 1/2 mil." Åtminstone ett platsnamn på Ryssberget påminner om en gammal tvärförbindelse över Ryssberget mellan Näsrum och Gammelstorp och en nordlig från Sölvesborg och vidare norrut. Denna korsväg kallas ännu i dag för Korsaslätt. Vid den tiden vi nu uppehåller oss vid, förekom det sannolikt täta bud mellan de gamla socknarna.

Svenskarna förmedlade också bud till de upproriska. Sålunda uppmanade Gyllenstjerna de tre socknarnas invånare att infinna sig vid Mörrums prästgård den 11 mars 1677. De skulle nu stå till svars för att de allierat sig med danskar och friskyttar utanför Karlshamn och de skulle dessutom fästa sig vid svenske kungens trohetsförsäkran.

Gyllenstjerna och hans knektar fick vänta förgäves. Bönderna i de tre socknarna vägrade inställa sig för överheten. På Gyllenstjernas andra kallelse svarade sockenborna med att resa ett nytt uppbåd mot sina svenska "befriare". De nöjde sig inte med enbart hotet av ett uppbåd, utan de gick också till samfällt anfall mot svenskarna. Det är inte otroligt att general Merheim i Kristianstad lämnade viss förstärkning till bondeuppbådet. Han hade nämligen vid den här tiden avdelat sextio ryttare, under befäl av ryttmästare Zepelin, till stöd åt friskyttarna i norra Skåne. Sedan det förenade uppbådet slagits tillbaka vid Mörrum kallades sockenborna för tredje gången med inställelse vid Jämshögs prästgård den 14 mars.

Inför sin nu hopplösa situation infann sig sockenborna på kyrkbacken i Jämshög den utsatta dagen. Här stod de nu inför den överhet de skulle överlämna sig till. Säkert anade de att följderna av deras uppstudsighet inte skulle låta vänta på sig.

En del av dem hade med egna ögon sett hur det gått för hundratal av deras landsmän under Gyllenstjernas tåg från Kristianopel i öster till Jämshög i väster. Många replängder hade gått åt. Den moderna sparbankssymbolen - blekingeekens grenar, hade tyngts ner av det kämpande men upphängda folket. Andra hade lämnats längs vägarna och på kyrkbackarna, levande spetsade. Även denna metod med speciella variationer, - en del fick spettet mellan ryggkotorna och huden, - en del fick spettet inkört i ändan och upp genom buken, - återigen andra fick fingrar, under- och överarmar, underben och lårben knäckta innan de för gott lämnade den ojämna kampen.

Allt de gjort sig skyldiga till var att de, liksom fäderna i hundratals år, försökt värna om sitt fädernesland, sin hembygd, sina fattiga torvor, de små grå husen, sina nära och kära mot de svenska imperialistkungarnas lakejer, vilka med alla till buds stående medel, skulle utöka "de svenskes" livsrum inom åtrådda "naturliga gränser".

I den glorifierade svenska historiesammansvärjningen står det inte mycket om hur det en gång gick till. Miljoner skolbarn har i generation efter generation, medvetet och uppsåtligt förts bakom ljuset i de härtagna gammaldanska landskapen. Karolinerandan tålde inte sanningen. Vi har här i stället matats med den svenska befrielsen, - befrielsen från det danska oket, och alla har aningslöst trott och till och med identifierat sig med våra fäders mördare.

Vad skulle de våra ha tänkt där de stod på Jämshögs kyrkbacke eller alla de andra som plågades ihjäl, om de anat att deras efterkommande i tionde ledet skulle komma att hylla deras plågoandars företrädare. Allt skulle naturligtvis då ha tett sig helt meningslöst. Vi i vår tid bör veta att deras outtröttliga kamp var meningslös på grund av andra orsaker, trots att Danmark gick i krig för sina förlorade länder. Ingen av våra förfäder visste den gången att ockupationsmakten helt enkelt tagit en försäkring för egen framgång, genom sitt avtal med dåtidens världsmakt. Sett ur den synpunkten offrade de sina liv helt förgäves.

Gyllenstjernas ton var hård där han stod som segrare på kyrkbacken i Jämshög med den församlade menigheten framför sig, under beskydd av svenska och utländska knektar. Det han nu krävde underskrift på var hårda villkor, hårdare än i någon annan socken, vare sig i det redan hemsökta Blekinge eller dem han skulle hemsöka härnäst i norra Skåne. Dessa bönder från Nässum, Jämshög och Gammalstorp hade satt sig upp mot sina makthavare med vapen i hand i samröre med friskyttar och danskt krigsfolk. Till på köpet hade man i Jämshögs socken varit ofin nog att be om en egen Dannebrog, "röd med vitt kors, vilket dem så väl behagar".

Här stod de nu 250 man från Jämshögs socken och 142 från Näsums socken. Spillror av ett folk med annat språk och andra seder än de som herrestatens företrädare representerade. De mörka rundkulliga hattarna höll de i sina valkiga nävar och enligt tidens sed, långhåriga och skäggiga. Flertalet iklädda löst sittande, blusliknande kraglösa grå rockar av grovt slitet tyg, sammanhållna i midjan av remmar eller rep. Rockarna klockade sig över och nedanför bältena. Grå byxor av samma struktur som rockarna, kanske säckiga och uppbundna under knäna med remmar, virade korsvis längs skenbenen ner till träskor eller mockasinliknande mjuka skinnskor. Deras livförsäkringar, - flintlåsbössor med

smala kolvar och kindstöd, väskor och kruthorn, knivar och bältesvapen hade de tvingats lämna hemma.

Här krävdes nu total avväpning vid hot om livets förlust och skulle man i dessa orostider utlämna sig helt åt övermakten genom löfte, att de icke mer under sina återstående livsdagar skulle förvara eller bruka skjutvapen. Det krävdes också, att de inte fick ha något med "omkring löbende Snaphanna" att göra, att de skulle "gribe och fasttage" dessa. Det spelade därvid ingen roll om det var fader eller broder eller någon annan anförvant. Man krävde också att de skulle lämna "Assistentz och bijstandh till att uddrifwa Riijgenes fiender av Landet". Om någon bröt mot dessa påbud skulle socknen plikta gemensamt ettusen riksdaler och skulle därjämte var tionde man uttagas och hängas.

Det var segrarens villkor, - förut praktiserade på många håll i de av svenskarna härtagna länderna runt Östersjön. Vi i vår tid tycker oss känna igen de här metoderna från härtagna länder på den europeiska kontinenten och i Norge under det sista världskriget. Här i landet har man förfasat sig över detta, - men man har då totalt glömt bort att svenskarna i gången tid praktiserade liknande och värre metoder. På den punkten tiger man som muren, - inga fläckar får finnas på skölden, de sopas in och göms i giftskåpen.

De betvingade sockenborna fick bekräfta villkoren med sina bomärken, därtill under hot, nödda och tvungna. Svenskarna behöll för säkerhets skull sex av Näsumsböndernas företrädare som gisslan med löfte, att de skulle frigges nästa dag under förutsättning att samtliga vapen överlämnades och att edsbrevet undertecknades. Inför detta livs hot mot gisslan, deras gods och egendom, plitade den kuvade allmogen sina bomärken på brevet. Vi kan i originalhandlingen se hur deras valhanta krumelurer talar till oss sentida ättlingar, - förgät oss inte, vi gjorde vad vi kunde för den sak vi trodde på.

Skulle nu någon vågat neka att sätta sitt märke under handlingen skulle det ha varit detsamma som att underteckna sin egen dödsdom. Uppenbarligen skulle han då ha identifierats som "snapphane", hans liv skulle ha ansetts förverkat och därtill hustru och barn på bar backe, som åsyna vittnen till de rykande resterna av hem och härd. Kung Christian var i Köpenhamn och huvuddelen av den danska hären på Själland, - ingen hjälp stod att få, det var bara att skriva under!

Gyllenstjerna, eller "Grov-Johan" som han kallades, skrev också efter besöket i Jämshög. - Men det var ett brev ställt till rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie, vilket handlade om hans nu avslutade färd genom Blekinge fram till skånska gränsen i Näsums socken. Inte utan stolthet berättar han här om att vägarna från Kristianopel i öster till skånska gränsen i väster var kantade med steglade, spetsade och hängda upprorsmän. Gyllenstjerna meddelade också, att han lagt Jämshögs, Näsums och Gammalstorps socknar under kontribution och att han ur socknarna utdrivit alla "snapphanarna" och avrättat de han fått tag i. I brevet stod det dock inte något om att "upprorsmännen" var blekingar och skåningar, som fått offra sina liv för sitt land mot främmande förtryck.

Gyllenstjernas edkrävartåg gick härefter vidare mot väster, den 17 mars Oppmanna prästgård, den 19 mars Bäckaskog och därefter var turen kommen till Glimåkra och Broby. Den 7 april var han i Hovdala, den 13 april i Snelleröd, den

16 april i Örkelljunga och den 19 april i Skillinge. Därefter gick färden till Förslöv med allmogen från Bjäre härad och så slutligen till Christian II:s stad Engelholm den 21 och 22 april fortfarande anno 1677. Hans stöd var hela tiden ett reguljärt militärförband på omkring 400 man ryttare och dragoner samt därtill några hundra uppbådade småländska bönder.

Edkrävartåget fick som följd enbart en skenbar underkastelse. Gyllenstjernas grymma uppträdande mot infångade motståndare och de svenska truppers allmänna tygellöshet mot befolkningen, hade i stället ökat missnöjet och hatet mot allt svenskt. Jacob Visseltoft, son till prästen Jurgen i Visseltofta, senare löjtnant under Nicolaus Hermansen, karakteriserade den allmänna stämningen när han sade, att bönderna i Skåne inte längre ville plöja utan i stället bara ta sina bössor och följa den danska armen i fält mot sina förtryckare!